

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Ἡ Δελφικὴ Προσπάθεια

Ἀνθολόγηση καὶ Πρόλογος David Connolly

ΙΚΑΡΟΣ

Η ΔΕΛΦΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

Ἀπαγορεύεται ἡ ἀναδημοσίευση ἢ ἀναπαραγωγὴ τοῦ παρόντος ἔργου στὸ σύνολό του ἢ τμημάτων του μὲ ὅποιονδῆποτε τρόπο, καθὼς καὶ ἡ μετάφραση ἢ διασκευὴ του ἢ ἐκμετάλλευσή του μὲ ὅποιονδῆποτε τρόπο ἀναπαραγωγῆς ἔργου λόγου τέχνης, σύμφωνα μὲ τὶς διατάξεις τοῦ ν. 2121/1993 καὶ τῆς Διεθνοῦς Σύμβασης Βέρνης - Παρισιοῦ, πὺν κυρώθηκε μὲ τὸν ν. 400/1975. Ἐπίσης ἀπαγορεύεται ἡ ἀναπαραγωγὴ τῆς στοιχειοθεσίας, τῆς σελιδοποίησης, τοῦ ἐξωφύλλου καὶ γενικότερα ὅλης τῆς αἰσθητικῆς ἐμφάνισης τοῦ βιβλίου, μὲ φωτοτυπικὲς ἢ ὅποιεσδήποτε ἄλλες μεθόδους, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 51 τοῦ ν. 2121/1993.

Τὸ φωτογραφικὸ ὕλικό τῆς ἔκδοσης προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Κώστα Μπουρναζάκη.

© Ἐκδόσεις Ἰκαρος, 2023

ISBN 978-960-572-566-2

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Η ΔΕΛΦΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

Άνθολόγηση καὶ Πρόλογος
David Connolly

ΙΚΑΡΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
ΔΕΛΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ: Ι. «ΣΠΕΡΜΑΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ» (1921)	21
ΔΕΛΦΙΚΕΣ ΕΟΡΤΕΣ 1927: ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ (1926)	33
Η ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΜΟΥ ΣΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ: ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ (1926)	36
[ΔΕΛΦΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΗ 1927]	49
ΟΙ ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΤΗΣ ΔΕΛΦΙΚΗΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΣ (1927)	57
ΔΕΛΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ: Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΒΑΣΗ ΤΗΣ ΔΕΛΦΙΚΗΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΣ (1927)	70
Η ΜΟΙΡΑΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ-ΜΗΤΕΡΩΝ (1928)	133
ΤΟ ΠΡΟΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΔΕΛΦΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ (1929)	145
ΔΕΛΦΙΚΕΣ ΕΟΡΤΕΣ 1930: ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ (1929)	171
ΔΕΛΦΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΗ 1930	175
[ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΣ (1930)]	185
ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΕΛΦΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ (1930) ...	187

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐλᾶτε λοιπόν, ἀδελφοί μου ἐν Πνεύματι, καὶ βοηθήστε με νὰ οἰκοδομήσουμε μαζὶ αὐτὸ τὸν πρῶτο μικρὸ Ναὸ τῆς Ἀναγέννησης τοῦ Ἀνθρώπου. Ἐλᾶτε καὶ βάλτε ἄφοβα τὸ πόδι σας μαζὶ μου στὸ τραχὺ αὐτὸ μονοπάτι τοῦ Κρόνου, πού, κατὰ τὸν Ὀρφικὸ λόγο, ἡ ψυχὴ προχωρώντας γίνεται πάντα νεότερη καὶ δυνατότερη. Βοηθήστε με ν' ἀπολυτρώσουμε τὴν ἀνθρωπότητα ἀπ' αὐτὴ τὴ δεύτερη, ἀπ' αὐτὴ τὴν τρίτη καὶ τὴν τέταρτη μνήμη, πὺν ἀπὸ σκαλὶ σ' ἄλλο σκαλὶ ἔχει χαμηλώσει τὸ μυαλό της χαμηλότερα ἀπ' ὅλων τῶν ζώων, καὶ βοηθήστε με νὰ τὴν κάνουμε νὰ ξαναποκτήσει τὴ μεγάλη μνήμη τῶν Μουσῶν, τὴ Μνήμη-Θεὸ μὲς στὸν ἑαυτὸ της.

Ἄγγελος Σικελιανὸς

Ἔχουν περάσει σχεδὸν ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τότε πὺν ὁ Σικελιανὸς ὁραματίστηκε αὐτὴν πὺν ὁ ἴδιος ἀποκάλεσε «Δελφικὴ Προσπάθεια» καὶ πιθανῶς νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν πολλοὶ πὺν θεωροῦν ὅτι ἡ προσπάθεια αὐτὴ ἐξαντλεῖται στὶς δύο Δελφικὲς Ἑορτὲς τοῦ 1927 καὶ τοῦ 1930, μὲ τὶς θεατρικὲς τους παραστάσεις, τὶς ἐκθέσεις λαϊκῆς χειροτεχνίας, τοὺς παραδοσιακοὺς χορούς, τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες κ.λπ. Ὁ Σικελιανός, ὡστόσο, ἦταν ἀρκετὰ ξεκάθαρος στὰ γραπτὰ του ὅτι οἱ Ἑορτὲς «δὲν εἶναι παρὰ τὰ ἐγκαίνια μόνον κάποιας πράξης πὺν πλατιᾶς πνευματικῆς, πὺν θ' ἀναπτύσσονταν συμμετρικὰ καὶ ὀργανικὰ τριγύρα ἀπὸ τὶς κεντρικὲς ἀρχές πὺν ὡς πνευματικὴ προσπάθεια περιέχουν». Καθιστᾷ σαφὲς μέσα ἀπὸ τὰ κείμενά του ὅτι ἡ Δελφικὴ Προσπάθεια δὲν ἦταν ἀπλῶς ἓνα πολιτιστικό, μορφωτικὸ ἢ κοινωνικὸ πρόγραμμα, ἀλλὰ μᾶλλον ἓνα καθολικὸ πνευματικὸ πρόγραμμα καὶ μάλιστα σὲ παγκόσμια κλίμακα. Τὰ κείμενά του πάνω στὸ συγκεκριμένο ζήτημα –καὶ εἶναι πολλὰ–

βρίσκονται συγκεντρωμένα στὸν Β' τόμο τοῦ *Πεζοῦ Λόγου* του. Ἐλπίζουμε ὅτι μὲ αὐτὴ τὴ νέα ἀνθολόγησι ἐκείνων τῶν κειμένων του, θὰ τὰ καταστήσουμε πιὸ προσιτὰ στὸν σημερινὸ ἀναγνώστη καὶ πιθανῶς νὰ βοηθήσουμε σὲ μιὰ καλύτερη κατανόησι καὶ ἐπανεκτίμησι τοῦ σικελιανικοῦ ὁράματος.

Ἐκπλήσσεται κανεὶς, διαβάζοντας τὰ γραπτὰ του, ἀπὸ τὴν εὐρύτητα τοῦ ὁράματός του ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ βαθιὰ του γνώσι γιὰ τὴν παγκόσμια λογοτεχνία καὶ τὰ κοινωνικὰ κινήματα τῆς ἐποχῆς του, καθὼς ἐπίσης γιὰ τοὺς ἀρχαίους πολιτισμοὺς τοῦ κόσμου. Φυσικά, ὅπως εἶναι ἀναμενόμενο, εἶχε ἐντρυφήσει ἰδιαίτερα στὶς παραδόσεις καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας καὶ στὰ ἀρχαιοελληνικὰ θρησκευτικὰ μυστήρια. Θεωροῦσε πῶς ἡ Ὀρφικὴ παράδοσι ἦταν «ἡ συνθετικότερη καὶ ἀγνότερη πνευματικὴ ὁδοδοξία τοῦ Γένους» καὶ ἀκριβῶς πάνω στὴ βάση αὐτῆς τῆς πνευματικῆς παράδοσις εἶχε ὁραματιστεῖ τὴ Δελφικὴ του Προσπάθεια καὶ τὴν πρότεινε ὡς λύσι γιὰ τὰ προβλήματα τῆς ἀνθρωπότητος τῆς ἐποχῆς του. Πρέπει νὰ ὑπενθυμίσουμε ἐδῶ ὅτι στὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του βίωσε τοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους, τὴ Ρωσικὴ Ἐπανάστασι, τὴ Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ, δύο Παγκόσμιους Πολέμους καὶ τὸν Ἑλληνικὸ Ἐμφύλιο, καὶ εἶχε ὁδυνηρὴ ἐπίγνωσι τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν προβλημάτων στοὺς ταραγμένους καιροὺς ὅπου ἔζησε. Ἐνιωθε βαθιὰ μέσα του «τὴ θαμμένη μὲς στὸ βάθος τῶν μοιραίων συγκρούσεών τους, ἀναπόφευχτην ἀνάγκη μιᾶς καθολικῆς διαφώτισις καὶ ἀνύψωσις τοῦ θέματος τῆς ζωῆς» καὶ ἀνέλαβε τὴν ὑλοποίησι αὐτῆς τῆς πνευματικῆς ἀναγέννησις τῆς ἀνθρωπότητος ὡς μιὰ προσωπικὴ ἀποστολὴ ὑπὸ τὴ μορφὴ τῆς Δελφικῆς Προσπάθειάς του.

Εὐλόγα, ὅμως, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ρωτήσῃ: σὲ τί ἀκριβῶς συνίστατο τελικῶς ἡ Δελφικὴ Προσπάθεια; Ὁ Σικελιανὸς πίστευε ἀκράδαντα ὅτι ὑψηλές πνευματικὲς ἀρχές εἶχαν ἀποκαλυφθεῖ σὲ πολὺ περασμένες ἐποχές ἀπὸ φωτισμένους ἡγέτες καὶ νομοθέτες, ἀλλὰ ὅτι μὲ τὴν πάροδο τῶν αἰώνων αὐτὲς εἶχαν λησμονηθεῖ ἢ

ἀποκρυφτεῖ ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων. Παρ' ὅλα αὐτά, ὅπως ὑποστηρίζει, «εἶναι καὶ μοιραῖο νὰ ξαναστράφτουνε μὲ τὴν πρωταρχικὴν ἀξία καὶ δύναμή τους, ὅταν τύχει, καθὼς ἔτυχε στὴν ἐποχή μας, ἡ ἀνθρωπότητα νὰ σκεπαστεῖ μὲ σύννεφα βαρύτατα παντοῦ». Ἐξέφραζε, μὲ ἄλλα λόγια, μιὰ οἰκουμενικὴ ἀλήθεια, ὅτι ἡ μάθησις ἢ, μᾶλλον, ἡ πνευματικὴ ἀφύπνιση διεγείρεται ἀπὸ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ ἄλλοῦ διατείνεται ὅτι, δίχως αὐτὴ τὴν ἀφύπνιση, ἡ ἱστορία εἶναι καταδικασμένη νὰ ἐπαναλαμβάνεται.

Ὅραματίστηκε μιὰ νέα τάξη, ἡ ρυθμός, ὅπως τὸν ἀποκάλεσε, ὁ ὁποῖος θὰ φωτίζε τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία μὲ ἓνα ἐνιαῖο πνευματικὸ ὄραμα καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου οἱ λαοὶ τῆς Γῆς θὰ ἔβρισκαν μέσα τους τὸ ὑψηλὸ σημεῖο ἀπ' ὅπου θὰ συναντοῦσαν οὐσιαστικὰ τοὺς ἄλλους λαοὺς καί, ἔχοντας ἀνέλθει πλέον σὲ ἐκεῖνο τὸ σημεῖο, θὰ πάσχιζαν νὰ ἀποκαταστήσουν αὐτὸ τὸ ἐνιαῖο ὄραμα πάνω σὲ ὅλη τὴ Γῆ. Καὶ αὐτὸ δὲν ἦταν ἓνα προσωπικὸ τοῦ οὐτοπικὸ ὄραμα, ἀλλὰ μιὰ οἰκουμενικὴ ἀνάγκη πού, κατὰ τὴν ἀποψή του, ὅλοι οἱ λαοὶ εἶχαν ἀρχίσει νὰ νιώθουν. Ὑπογραμμίζει κατ' ἐπανάληψη τὴ νοσταλγία –ἔστω καὶ ὑποσυνείδητη– πού αἰσθάνονταν οἱ λαοὶ τοῦ κόσμου «νὰ ξανάβρει ἡ ἀνθρωπότητα καὶ πάλι τὴν πηγαία πνευματικὴ ἔκφρασή της, ἔξω ἀπὸ τοὺς χρονολογικοὺς παράγοντες τῆς ἱστορίας, καὶ νὰ ξαναδώσει τὴν ὀριστικὴν ἡγεμονία στὶς πνευματικὲς ἀρχὲς ἐκεῖνες, πού στὴ σταδιοδρομία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔδωσαν ἀποτελέσματα παγκόσμια καὶ ἀνεξάντλητα δημιουργικά».

Αὐτός, λοιπόν, ἦταν ὁ στόχος ἡ ἡ κατεύθυνση πού, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, ἀποφάσισε νὰ περικλείσει σὲ μιὰ φράση προσιτὴ σὲ ὅλους, δηλαδὴ τὴ «Δελφικὴ Προσπάθεια», ἡ ἄλλιῶς Δελφικὴ ἀναγέννησις, καὶ ἡ ὁποία, τονίζει, «δὲν περιέχει μοναχὰ μιὰ ἀτομικὴ [του] ἐπαγγελία, ἡ μιὰ μόνον ἐπαγγελία ἐλληνικὴ. Ἡ ἀναγέννησις ὁποιοῦδὴποτε λαοῦ περιέχεται μὲς στὴν κατεύθυνσιν αὐτὴ. Καὶ ἡ Δελφικὴ Προσπάθεια, [ἔχει] οὐσιαστικὰ παγκόσμιο χαρακτῆρα».

Και ἀκριβῶς λόγω τοῦ παγκόσμιου χαρακτήρα της, μιὰ ἐξίσου σημαντική πτυχή τῆς Δελφικῆς Προσπάθειας ἦταν ἡ δημόσια ἐκκλήση τοῦ Σικελιανοῦ πρὸς ὁμοϊδεάτες του («ἐκλεκτοὺς») ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμο νὰ γίνουν συνοδοιπόροι αὐτῆς τῆς πνευματικῆς ἀποστολῆς του. Διότι ὁ Σικελιανὸς δὲν ἦταν μονάχα πεπεισμένος ὅτι οἱ λαοὶ ὅλου τοῦ κόσμου ἔνωσαν ὑποσυνείδητα τὴν ἀνάγκη γιὰ μιὰ πνευματικὴ ἀναγέννηση, ἀλλὰ ἦταν ἐξίσου βέβαιος ὅτι ὑπῆρχαν μεμονωμένα ἄτομα («στελέχη») σὲ ὅλες τὶς χῶρες ποὺ εἶχαν σαφὴ συνείδηση αὐτῆς τῆς ἀνάγκης καὶ εἶχαν ἐπίσης, περισσότερο ἢ λιγότερο, ξεκάθαρες ιδέες γιὰ τὸ πῶς θὰ μπορούσε νὰ ἐπιτευχθεῖ αὐτὴ ἡ ἀναγέννηση: μιὰ αὐθεντικὴ πνευματικὴ πρωτοπορία. Γράφει σχετικὰ: «Ἴδου λοιπὸν ποιὸς εἶναι ὁ κεντρικὸς σκοπὸς τῆς Δελφικῆς Προσπάθειας: Νὰ συγκεντρώσει ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴν τεράστια αὐτὴ σύνθεση· νὰ συνασπίσει ὅσα ἄτομα ἐκλεκτὰ καὶ μυημένα εἶναι σὲ θέση καὶ ζητοῦνε νὰ δουλέψουν γιὰ νὰ διαμορφώσουν τὴν ἀνώτερην αὐτὴ πνευματικὴν αὐτονομία ποὺ γυρεύει ἡ ἐποχὴ μας· νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἀτμόσφαιρα μὲς στὴν ὁποίαν ἡ αὐτονομία αὐτὴ θὰ ἐκκολαφθεῖ ὀργανικὰ καὶ αὐθόρμητα, ὡς ὁ τύπος μιᾶς φυσιολογικῆς καὶ καθαυτὸ παγκόσμιας Διδαχῆς».

Διαχωρίζει αὐτοὺς τοὺς «ζήτητὲς τοῦ Θεοῦ», ὅπως τοὺς ἀποκαλεῖ, σὲ δύο κατηγορίες: σὲ ἐκείνους ποὺ ἀναζητοῦν τὸν Θεὸ «σπρωγμένοι ἀπὸ μιὰ ἑλξὴ ἀνθρωποκεντρικὴ (ἀπ’ τὴν ἑλξὴ τῶν συγκρούσεων, τῶν μαζῶν ποὺ πάσχουν)» καὶ σὲ κάποιους λίγους «ποὺ ξεκίνησαν ἀπὸ δρόμους ποὺ φαντάζουν μακρινοὶ καὶ ξένοι στὴν κοινὴν ἀδημονία τοῦ κόσμου [...] πῶχοντας εὕρει ἕνα “σπέρμα Θεοῦ” βαθιά τους, πάσχουνε νὰ τὸ ξανοίξουν μέσα ἀπ’ τὰ σκοτάδια, κατορθώνοντας τὸ πνέμα καὶ τὸ σῶμα τους ἀντάξιο ν’ ἀντικρίσει ἀκέραιο, κι ὄχι ἀχνὸ καὶ θαμπομίμητο, τὸ Θεῖο». Δὲν ὑπάρχει καμία ἀμφιβολία στὸ μυαλὸ τοῦ Σικελιανοῦ ὅτι μονάχα μέσα ἀπὸ τέτοια ἄτομα, ὀπλισμένα, ὅπως λέει, «μὲ μιὰ θέληση, μιὰ ἐνόραση, μιὰ μέθοδο ἐνιαία, ἡ ἱστορία θὰ μπορούσε [...] ν’ ἀναλάβει, νὰ γνωρίσει τὸν ἑαυτὸ της, νὰ ὀρθωθεῖ, νὰ φωτιστεῖ, ν’ ἀναταθεῖ».

Ἡ δημιουργία ἑνὸς πυρήνα ἀποτελούμενου ἀπὸ τέτοια ἄτομα θὰ ἦταν σὲ θέση, κατὰ τὴ γνώμη του, «νὰ παραγάγει ὅ,τι δὲν θὰ νὰ μπορούσαν νὰ παραγάγουν λαοὶ ὁλόκληροι ποὺ δὲν θὰ συνδεόντανε ἀπὸ ἓνα ὁμόφυχο πνευματικὸ παλμὸ μεταξύ τους» καὶ συνεχίζει παραθέτοντας ἀνάλογα παραδείγματα ἀπὸ ὅλη τὴν πορεία τῆς παγκόσμιας ἱστορίας γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν ἄποψή του. Γράφει συγκεκριμένα: «Ἡ δημιουργία ἑνὸς πυρήνα τέτοιου ἀποτελεῖ ἄλλωστε τὸ στόχο μιᾶς πνευματικῆς προσπάθειας, ὁποῦ τὴν ἀντιπροσωπεύει ἀπὸ αἰῶνες ὅ,τι πλέον ἀγνὸ καὶ πλέον ἀγέρωχο ἔχει νὰ ἐπιδείξει, σὲ ἄτομα πνευματικὰ καὶ ὀνόματα, ἡ Ἱστορία τῆς Γῆς. Ὅλη ἡ ἀνώτερη πνευματικὴ γενεὰ τοῦ Κόσμου, ἀπ' τὴν ἐποχὴ τῆς διάλυσης τῶν ἀρχαίων Μυστηρίων καὶ τῶν Πυθαγορείων κοινοτήτων, μέχρι τοῦ Giordano Bruno, ποὺ ξαναβρίσκει στὸ Μεσαίωνα μέσα στὴ Σικελικὴ παράδοση τὸ Ὀρφικὸ καὶ Πυθαγόρειο ἰδανικόν, ὡς τὸν Νίτσε, ὠνειρεύεται τὴ σταθερὴ ἱστορικὴ δημιουργία ἑνὸς πυρήνα τέτοιου καὶ διαπνέεται ὁλόκληρη ἀπὸ τὸ ὄνειρον αὐτό». Καὶ προσθέτει παρακάτω: «Καὶ ἡ ἔννοια τοῦ πνευματικοῦ συνασπισμοῦ, ἡ ἔννοια τῆς ἀνώτερης πνευματικῆς οἰκογενείας, παρ' ὅλα τὰ κολοσσιαῖα ἐμπόδια τοῦ καιροῦ μας, τείνει σήμερα νὰ ξανανθίσει ζωντανότερη παρὰ ποτέ, ἐπάνω στὰ ἐρείπια ἑνὸς κόσμου, καὶ νὰ ξαναπάρει τὰ δικαιώματά της – ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτο καὶ τὸ ἱερότερο εἶναι: νὰ μπορεῖ νὰ συγκεντρώνει γύρα ἀπ' ἓνα ἐλεύθερο καὶ ὁλόαγνο κέντρο τόσα σκόρπια μέλη της ἀπὸ παντοῦ».

Δεδομένου, λοιπόν, ὅτι ἡ ἀνάγκη γιὰ οἰκουμενικὲς πνευματικὲς ἀρχὲς ἦταν ἡ πιὸ πιεστικὴ ἀπαίτηση τῆς ἐποχῆς του (μιὰ ὑποσυνείδητη ἀπαίτηση ὅλων τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν, ὅπως πίστευε ὁ Σικελιανός) καὶ δεδομένης τῆς ὑπαρξῆς ἑνὸς πνευματικοῦ συνασπισμοῦ μεμονωμένων ἀτόμων ποὺ ἀποζητοῦσαν νὰ ἱκανοποιήσουν αὐτὴ τὴν ἀπαίτηση, τὸ μοναδικὸ πρόβλημα ποὺ παρέμενε ἐκκρεμὲς ἦταν τὸ πῶς θὰ γινόταν νὰ ἐδραιωθεῖ καὶ νὰ ὀργανωθεῖ αὐτὴ ἡ προσπάθεια. Διότι ἓνας τέτοιος πυρήνας ὁμοῖδεατῶν ἀπαιτεῖ ἓνα μοναδικὸ κέντρο, προκειμένου οἱ σκόρπιες ἀτομικὲς τους προσπάθειες νὰ μὴ

συγχέονται ἀτελείωτα ὡς πρὸς τὴν ἔκταση καὶ τὴν πρόθεσή τους. Καὶ ἡ πεποίτηση τοῦ Σικελιανοῦ ἦταν ὅτι οἱ Δελφοὶ προσφέρονταν γιὰ ἓνα τέτοιο κέντρο.

Οἱ Δελφοὶ ἀναγνωρίζονταν εὐρέως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὡς τὸ πνευματικὸ κέντρο τοῦ κόσμου. Εἶναι γνωστὸς ὁ μῦθος σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Δίας, προκειμένου νὰ βρεῖ τὸ κέντρο τῆς Γῆς, ἐξάπέλυσε δύο ἀετοὺς ἀπὸ τὰ ἀντίθετα ἄκρα τῆς Γῆς κι ἐκεῖνοι συναντήθηκαν στοὺς Δελφούς. Ἀλλὰ ἀκόμα καὶ τὸ ἴδιο τὸ ὄνομά τους, ποὺ σημαίνει «μήτρα», ἀπ' ὅπου προέρχεται καὶ ἡ λέξη «ἀδελφός» (δηλαδή, ἀπὸ τὴν ἴδια μήτρα), συνηγορεῖ στὸ ὅτι οἱ Δελφοὶ προσφέρονται ὡς κέντρο γιὰ μιὰ πνευματικὴ ἀδελφότητα. Οἱ Δελφοί, ἀσφαλῶς, ἦταν κάποτε τόπος συνάντησης γιὰ τὴν Ἀμφικτιονία, μιὰ ἔνωση πόλεων-κρατῶν καὶ ἓνας ἀρχαῖος πρόδρομος τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν ποὺ ιδρύθηκε τὸ 1920, τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Σικελιανὸς συλλάμβανε τὴ Δελφικὴ Προσπάθεια, καθιστώντας τους μιὰ προφανὴ ἐπιλογὴ γιὰ τὴ νέα παγκόσμια πνευματικὴ ἀμφικτιονία ποὺ ὁραματιζόταν ὁ ἴδιος.

Ὁ Σικελιανὸς ἐξηγεῖ ὅτι διάλεξε τὴ Δελφικὴ ἐστία ἐπειδὴ, καθὼς ἦταν τελείως ἄχρονη, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε αἰτία διχόνοιας καὶ ἀνωμαλίας καὶ διατηρώντας μονάχα τὴ λάμψη μιᾶς σημαντικῆς πνευματικῆς κληρονομιάς, παρεῖχε τὸ ἔδαφος γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν καθολικότητα καὶ τὴν καθαρότητα τῆς ἀποστολῆς του. «Τὴ διάλεξα» λέει, «γιὰ νὰ καλέσω μὲς στὸ στίβο της συνειδητὰ τὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς μας, γιὰτὶ, ἀπὸ τοὺς χρόνους ποὺ βυθίζονται στ' ἀπώτατα τοῦ μύθου ὡς τὴν τελευταία ἱστορικὴν ἀναλαμπή τους, διατρέχονται ἀπὸ μιὰ ἐνιαία καθολικὴ πνοή». Καὶ δὲν παραλείπει νὰ τονίσει ἐμφατικὰ ὅτι ἡ ἐπιλογὴ του νὰ προκρίνει τοὺς Δελφούς ὡς κέντρο γιὰ αὐτὸν τὸν πνευματικὸ πυρήνα δὲν ἐκκινεῖ ἀπὸ ἐθνικιστικὰ κίνητρα. Πρότεινε τοὺς Δελφούς ὡς ἓνα πρῶτο κεντρικὸ στήριγμα γιὰ αὐτὴ τὴν πνευματικὴ συμμαχία μεμονωμένων ἀτόμων προκειμένου, στὴ συνέχεια, ἀπηχώντας τὸ καθολικὸ πνεῦμα τῆς

προσπάθειας, νὰ προαχθεῖ «μιά παγκόσμια πνευματική καὶ πανεπιστημιακὴ ἔνωση».

Παρουσιάζει ἐνδεχομένως ἐνδιαφέρον τὸ πῶς συνδέει τοὺς Δελφούς μὲ ἓνα ἄλλο ἀπὸ τὰ μεγάλα πνευματικὰ κέντρα τῆς Γῆς: τὰ Ἱμαλῆα. Γράφει συγκεκριμένα: «Ὁ Παρνασσὸς πλαισιώνεται πνευματικὰ ἀπ' τὰ Ἱμαλῆα, καὶ ἀπ' ὅποιαδήποτε κορφή του οἱ μυημένοι του ἀντικρίζουνε ἀκέραιο τὸν ὀρίζοντα τῆς Γῆς. Καὶ τότε πιά ἀρχινᾷ νὰ ὑψώνεται παράποτε περίλαμπρο καὶ πάλι τὸ ἄψογο ἐκμαγεῖο τῶν καθαρῶν πνευματικῶν τῆς γῆς συνδέσμων, ὁ παγκόσμιος Ἀπολλώνιος Νάος». Καὶ ἀναμφίβολα, αὐτὴ ἡ ιδιότητα τοῦ ἀρχαίου ἱεροῦ νὰ ἐνώνει μέσα του ὅλα τὰ ρεύματα ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ καὶ τὴ Δύση, ἦταν ποὺ τὸν ὀδήγησε νὰ προτείνει τοὺς Δελφούς ὡς ἓνα παγκόσμιον πνευματικὸ κέντρο γιὰ «ὅλους τοὺς λαοὺς ποὺ θὰ πασχίζαν νὰ ἐπιτύχουν μιὰ ἐσωτερικὴ κυριαρχία καὶ μιὰ διάθεση καλοπροαίρετη καθολικὴ».

Καὶ ποιὸς ἦταν ἄραγε ὁ ρόλος τῶν Δελφικῶν Ἑορτῶν τοῦ 1927 καὶ τοῦ 1930; Οἱ δύο γιορτὲς ποὺ διοργανώθηκαν στοὺς Δελφούς περιλάμβαναν παραστάσεις τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, ἀθλητικούς ἀγῶνες, ἐκθεση παραδοσιακῆς χειροτεχνίας, λαϊκοὺς χοροὺς κ.ἄ., ἀλλὰ ὁ σκοπὸς τους, ὅπως ἐπανειλημμένα τονίζει ὁ Σικελιανός, δὲν ἦταν «παρὰ μονάχα τὸ προανάκρουσμα γιὰ τὴν ὀργάνωση μὲς στὸ μαγνητικὸ αὐτὸ πλαίσιο συγκεντρώσεων μὲ χαρακτήρα ὑψηλό, καὶ κατὰ τίς ὁποῖες ἀποσταλμένοι ἀπ' ὅλα τὰ Ἑθνη θὰ ἐρευνοῦνε τὰ ἀνώτερα πνευματικὰ μέσα, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουνε τὴν ἡθικὴ ζωὴ καὶ τὴ βαθιὰ κοινωνικὴ συμπάθεια μεταξὺ τῶν λαῶν». Ὁ βαθύτερος σκοπὸς τους, λοιπόν, ἦταν νὰ συγκεντρώσουν τὴν πνευματικὴ πρωτοπορία ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμο. Ἡ διοργάνωσή τους ἔγινε γιὰ τὴν προβολὴ τῆς προσπάθειας, ἀλλὰ ὁ στόχος ἦταν πολὺ βαθύτερος καὶ ὁ Σικελιανός, σὲ περισσότερες ἀπὸ μία περιστάσεις, ἐκφράζει τὴν ἀνησυχία του γιὰ τὸν κίνδυνο ποὺ ὑπῆρχε μήπως «τὰ βαθύτερα πνευματικὰ τῆς κίνητρα, [καλυφθοῦν] ἀπὸ τὰ πρῶτα ἐπίπεδα μιᾶς ἐξωτερικῆς τῆς τοποθέτησης καὶ ἐφαρμογῆς».

Αὐτὸ τελικῶς ἴσως καὶ νὰ συνέβη, γιατί οἱ Ἑορτές σημείωσαν μὲν ἀναμφίβολα μεγάλη ἐπιτυχία, ἀλλὰ ὁ βαθύτερος πνευματικὸς σκοπὸς δὲν εὐοδώθηκε. Ὡστόσο, ἴσως καὶ νὰ πέτυχαν, ἀπλῶς καὶ μόνο ἐπειδὴ ἔβαλαν τὸν θεμέλιο λίθο. Γιά τὸν Σικελιανό, αὐτὸ θὰ ἀρκοῦσε ὥστε νὰ εἶναι ἱκανοποιημένος. «Ἄν ἡ Δελφικὴ Προσπάθεια κατορθώσῃ» γράφει, «νὰ πιθώσῃ μιὰ θεμέλια πέτρα αὐτοῦ τοῦ Ἔργου, αὐτὸ ἤδη ἤθελε εἶναι γιὰ τὴν ἰδιαίτερη εὐθύνη μου ἀρκετό. Ἐλπίζω ὥστόσο ὅτι αὐτὴ ἡ πέτρα θὰ βαλθεῖ, καὶ θὰ βαλθεῖ ἀπόλυτα στερεά».

Ὁ ἴδιος θὰ μπορούσε ἐνδεχομένως νὰ κατηγορηθεῖ γιὰ οὐτοπισμό. Ἴσως νὰ ἦταν ἀπλῶς μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του. Ὡστόσο, πιστεῦε πράγματι ὅτι δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ἄλλοτε ἐποχὴ πιὸ κατάλληλη ἀπὸ ἐκείνη πού ζοῦσε γιὰ ὅ,τι ὁ ἴδιος ἀποκαλεῖ «τὸ Παγκόσμιο ξέσπασμα τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ». Πιστεῦε ὅτι ἡ ἴδια ἡ πίεση τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς του θὰ τὸ ἔφερνε νομοτελειακά. «Τὸ σύμπτωμα αὐτὸ εἶναι συνώνυμο» γράφει, «μὲ τὸ ξύπνημα τοῦ ἀληθινοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος τῆς ἀνθρωπότητας, ἀνάλογο κάθε φορὰ σὲ βάθος, σὲ ἔκταση καὶ σὲ σαφήνεια, μὲ τὸ βαθμὸ τῆς ἔντασης τῶν διάφορων συγκρούσεων πού τὸ τριγυρίζουν».

Θὰ μπορούσαμε νὰ ἰσχυριστοῦμε βέβαια ὅτι ἡ σημερινὴ ἐποχὴ μας εἶναι, στὴν πραγματικότητα, πιὸ ἔτοιμη ἀπὸ τὴ δική του γιὰ ἓνα παγκόσμιο ξέσπασμα τοῦ Πνεύματος. Ἀναφερόμενος στὰ ἄτομα πού συγκροτοῦσαν τὴν πνευματικὴ πρωτοπορία πρὶν ἀπὸ σχεδὸν ἑκατὸ χρόνια, ὁ Σικελιανὸς γράφει: «Πότε, ἂν ὄχι ἐτούτῃ τῇ στιγμῇ, θὰ ἔταν γι' αὐτοὺς καιρὸς γιὰ νὰ ἀποδώσουν σ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὁλόκληρη τὴ σημασία καὶ τὴν ἀποστολή του; Ποιὰ ἄλλη στιγμή θὰ βροῦν εὐνοϊκότερη γιὰ νὰ ὑψώσουν ἀπὸ τίς μάζες τὴν ὁλοκληρωτικὴ μνήμη τῆς ἀνθρωπότητας, νὰ ξυπνήσουν τὴν ἀπέραντη δυναμικὴ ὅπου κοιμᾶται μέσα τους, νὰ τῆς ξαναδώσουν τὸν ἴδιο τῆς ρυθμὸ, ἀξιοπρέπεια καὶ ὁμορφιά; Ποιὰ πλατύτερη στιγμή γιὰ ν' ἀποσπάσουν τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ ἀπὸ τίς σκλαβιὲς καὶ τοὺς φανατισμούς της, νὰ

τὴν ξαναλούσουν στὸ αἶσθημα τῆς καθολικῆς της μοίρας, γιὰ νὰ τὴν μπάσουν καὶ νὰ καλλιεργήσουν μέσα της τὶς καθάρειες κοσμικὲς της σχέσεις;» Τὰ λόγια του ἀκούγονται ἀκόμα πιὸ ἀληθινὰ σήμερα καὶ παραμένουν ἐξίσου ἐπίκαιρα. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ὑπῆρξε μεγαλύτερη ἀνάγκη γιὰ μιὰ Παγκόσμια Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν ἐδραιωμένη στὸ Πνεῦμα, στὴν ὁποία κάθε ἔθνος καὶ κάθε ἄτομο, καθοδηγούμενα ἀπὸ μιὰ φωτισμένη συνείδηση, θὰ παίζουν ἕναν ἐπιβεβλημένο ρόλο.

Ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία, σὲ πολὺ σύντομο χρονικὸ διάστημα, ἡ παγκόσμια συνείδηση τῶν πνευματικῶν ἀρχῶν ἔχει αὐξηθεῖ κατακόρυφα. Πιθανῶς τώρα, μετὰ τὶς πρωτοποριακὲς ἀπόπειρες τοῦ Σικελιανοῦ πρὶν ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια, οἱ συνθήκες νὰ εἶναι πιὸ ὥριμες ἀπὸ ποτὲ γιὰ τὴν ὑλοποίηση τῆς Δελφικῆς Προσπάθειας.

David Connolly

(μτφρ. ἀπὸ τὰ ἀγγλικά Βασίλης Δουβίτσας)

ΔΕΛΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ι. «ΣΠΕΡΜΑΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ» (1921)

Ἡ πνευματική μου κάθαρση δὲν θά ’ταν δυνατό ποτὲ νὰ γίνεῖ ἀκέ-
ρια δίχως τὸ συναισθηματικὸ συγκλόνισμα πού, ἀπ’ τὴν ἀρχὴ τῆς
σύγκρουσής μου μὲ τὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς μας [–πᾶνε τώρα δεκα-
πέντε χρόνια–], ξάφνου πρόβαλε μιὰν ὥρα, ἀπ’ τὰ βᾶθη τῆς οὐσίας
μου, στὴ μορφὴ συνειδητῆς αὐθορμησίας, τὸν ἰδιαιτέρο πού ξύπνη-
σαν στὰ βᾶθη μου Ρυθμό.

Ἦταν οἱ ὧρες πού ἡ ψυχὴ μου, κλονιζόμενη κατὰβαθα ἀπ’ τὶς Μοῦ-
σες, ξαναμάντευε ἀπ’ τὴ ρίζα τὸν ἑαυτὸ της, καὶ πού οἱ τόποι, τὰ
στοιχεῖα καὶ οἱ αἰῶνες, μ’ ἓνα στόμα καὶ μιὰ λέξη, ἐβόγκαν ὅλα
πῶς, στὸ πείσμα τοῦ καιροῦ καὶ τῆς φθορᾶς τους, ἀνεπάντεχα θὰ
σμίγανε καὶ πάλι, ἀπ’ τὴν ἴδια ἀκαταγώνιστη πνοή. Κι ἦταν οἱ ὧρες
ὁπὺ κρᾶζαν στὴν ψυχὴ μου:

«Ἄν ξέρεις κάποιους, ὁθεδήποτε κι ἂν ἔρχονται, πὺ νιώθεις πῶς,
ἀνοίγοντας τὸ στόμα, θὰ νὰ στείλουν τὴ φωνή τους, τὴν ψυχὴ τους, τὴν
καρδιά τους, τέλεια σύμφωνα πρὸς ὅλους καὶ πρὸς ὅλα –πρὸς τὸ κύμα,
πρὸς τὴ Γῆ καὶ πρὸς τ’ ἀστέρια, πρὸς τὰ λούλουδα, τὰ ζῶα καὶ τοὺς
ἀνθρώπους, πρὸς τοὺς αἰῶνες καὶ τοὺς κύκλους τῶν αἰώνων– ὥστε ὁ
λόγος τους ἐτοῦτος ν’ ἀναγκάσει σὲ μιὰ σκόπιμην ἀντάμωση τὰ πά-
ντα, ἐτοιμάσου ταπεινὰ νὰ τοὺς δεχτεῖς.

»Άλλ' ἂν νιώθεις πὼς ἀργοῦνε νὰ φανοῦνε, πὼς διστάζουνε νὰ πάρουνε τὸ δρόμο καὶ ν' ἀνέβουνε μαζί Σου, σήκω κι ἔβγα νὰ τοὺς κράξεις, νὰ βιαστοῦνε ν' ἀνεβοῦν».

Ἡ ψυχὴ μου, αὐτὲς τὶς ὥρες, εὐρισκόνταν σ' ἓνα ἀπέραντο νεφέλωμα, γεμάτο ἀπὸ τὴ γύρην ἀναρίθμητων σπερμάτων, ποὺ τινάζονταν κι εὐώδιαζε τὸν ἄέρα, σὰν ἡ ἀνθόσκονη ποὺ φεύγει ἀπ' τὰ λουλούδια καὶ τὰ δέντρα στὶς μαγιάτικες πνοές.

Δὲν μπορούσα, ὁμολογῶ, τὴν ὥρα ἐκείνη (λέω πὼς τότε δὲν μπορούσα, ἐνῶ σήμερα καὶ ξέρω καὶ δὲν θέλω), δὲν μπορούσα διόλου νὰ ἔχω ἓνα διάφορο αἶσθημα τῆς Φύσης, ἓνα διάφορο αἶσθημα τῆς Ἱστορίας, ἓνα διάφορο αἶσθημα τῆς ἴδιας μου ψυχῆς. Ἀλλὰ μακριὰ ἀπ' τὸ νὰ μοῦ φέρνει ἐτοῦτο κάποια σύγχυση στὸ νοῦ μου, ἀπεναντίας, τὸ στροβίλισμα ὅλων τούτων τῶν δυνάμεων ἐκαθόριζε καὶ τόνωνε τὸ μέσα μου Ρυθμό.

Καθὼς ὁ μουόμενος εἰς τὰ μυστήρια τοῦ Διονύσου ὑποχρεώνονταν νὰ φτάσει, ἀνασκιρτώντας πρὸς τὸ κέντρο τοῦ ναοῦ, ἓνα κρεμασμένο στῆμονα γεμάτον ἀπὸ γύρη –σύμβολο τῆς κοσμογονικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀποστολῆς–, κι ἀφοῦ τὸν φτάσει, νὰ τινάξει αὐτὴ τὴ γύρη ὁλόγυρά του καὶ στοὺς ἄλλους, ὅμοια τότε ἀνασκιρτοῦσεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸ κέντρο τῆς παγκόσμιας ἀγωνίας, λαχταρίζοντας ν' ἀδράξει ἀπὸ τὰ ὕψη –κι ὅχι σκύβοντας στὶς γύρωθε ἐπιδράσεις– τὴ σπερματική, ἐνὸς νέου κύκλου ζωῆς ἀρχή.

Στὴν ψυχὴ μου δὲν μιλοῦσε τότε ὁλόκληρος ὁ Ἀπόλλων, ἀλλ' ὁ Ἀπόλλων Διονυσόδοτος, ποὺ ξύπναγε βαθιά μου ὅλη τὴ μέθη τῆς δονούμενης στιγμῆς.

Ἔτσι, κάποτε, μιὰ μέρα ὅταν ὁ νοῦς μου, βυθισμένος μέσα στὸ Ὅργιον ἀκέρειος τοῦ παγκόσμιου κλονισμοῦ, ἐκορυφώθη στὴν ἐνόραση, εἶδε γύρω του ὅλους ὅσους θὰ ξεκίνααν νὰ μοῦ δώσουνε τὰ χέρια, κι ἔτσι ἐμίλησε ἡ περίσσεια τῆς καρδιάς μου, μέσ' ἀπ' τ' Ὅργιο ποὺ βυθοῦσα, πρὸς αὐτούς:

Γιὰ νὰ γνωρίσει ἡ Ἱστορία τὸ θέρος της, χρειάζονται πρῶτα οἱ ἄνθρωποι ποὺ θὰ τὸ βροῦνε ἀκέριο μέσα στὸν ἑαυτό τους. Ὅχι ἐκεῖνοι ὅπου μοιάζει στίς ἡμέρες μας νὰ τὸ ἔχουνε ὀλοφάνερα προωθήσει, ἀλλὰ κάποιοι ποὺ, κινώντας ἀπὸ δρόμους μακρινοὺς καὶ σάμπως ξένους στὴ βαριὰν ἀδημονία τοῦ κόσμου, θὰ τὸ ἰδοῦνε μιὰν ἡμέρα ν' ἀνατέλλει ἀπ' τὰ πάντα κι ἀπ' τὴν ἴδια τους ψυχὴ.

Ἀλλὰ γιατί τὸ θέρος τοῦτο, ὅπου δλάκερο βαθιά μας λαχταρίζει, νὰ σαλεύει ἀκόμα ἀβέβαιο μὲς στὸ νοῦ μας, σὰν σ' ἀμφίβολη ὀλοένα σκοτεινιά;

Γιατὶ νιώθουμε (τὸ ξέρουμε ὅλοι ὅσοι στυλώσαμε τὴ σκέψη μας σὲ κεῖνο) πὼς δὲν φτάνει ἡ ἀστραπὴ καμιᾶς ἐλπίδας –κι ἂν γεννηθῇ ἀπὸ τὰ βάρη μιᾶς παγκόσμιας ἀγωνίας– γιὰ νὰ ξεκλωσιάσει ἐκεῖνο τὸ τρανὸ του μεσημέρι, ποὺ θὰ μπόρει ξαφνικὰ νὰ τὸ φανέρωνε μπροστά μας σὰν προαιώνια κοσμοπρόβλητο καρπὸ. Μῆτε φτάνει ἡ ἐξανάσταση ὅλων τῶν ἀρχῶν ἐκείνων, ποὺ ἀναδίνονται ὀλοένα ἔπειτα ἀπ' τὸ ὕστερο ὄργωμα τῆς Γῆς· ἡ ἀκέρια ἐκκόλαψή του ἀνήκει σ' ἄλλο, πῶς τρανὸν ἀγών. Καὶ σὲ τοῦτο βρίσκεται ἡ μεγάλη διαφορὰ μας, ἡ καθάρια ἀπάνω ἀπ' ὅλους μας τοὺς σύγχρονους εὐθύνη, ὅπου νιώθοντας μονάχα τὴ βαθιὰν ἀνησυχία τῆς ἐποχῆς μας, εἴτε στρέφονται μηχανικὰ στὰ περασμένα ἢ περιμένουνε τὴ λύση ἀπ' τὸ μέρος ὅπου δείχνεται μοιραῖο τὸ ξέσπασμα τοῦ χρόνου – καθὼς ὅταν ἔλεγε ἓνας ἀπ' τοὺς «ἐκ παρέργου χρηστηριαζομένους», τοὺς νεοθροῦς τῆς ἱστορίας ἱεροφάντες: «Μὲ τί τάχα θὰ νὰ ζήσουμε ἔπειτα ἀπὸ τέτοιες μέρες; Ὁ σοφὸς Κιμρὶ ὅπου ἔβλεπε ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ χῶμα... Ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ χῶμα προετοιμάζονται ὅλα· ἐκεῖ θὰ ἔπρεπε κανεὶς νὰ βλέπει!», ἐντοπίζοντας τὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου στὴν ὀλοένα ὀγκούμενη ὥρα τῶν κοινωνικῶν συρράξεων, ποὺ κρατοῦσε μάταια καρφωμένη χάμου τὴ ματιὰ του, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ πὼς δὲν ἔβλεπε ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴ Γῆ.

Ἀλλ' ὁ ἴδιος ἔλεε πάλι: «Ἡ Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶναι πάντα σύγχρονη στὰ διάφορα της μέρη. Ἴσως, τούτῃ τὴ στιγμή, ἡ θρησκεία τοῦ μέλλοντος νὰ συντελεῖται κάπου καὶ χωρὶς ἐμᾶς». Κι ἀληθινά: ποῦ τάχα; Μὲς στὴν ἔκρηξη αὐτὴ, ποὺ διαισθανόνταν;

Ἡ μὴν ἴσως σὰν ἀπόμερα ἀπὸ κείνη, στὴν ἀτμόσφαιρα ἑνὸς κόσμου κατὰ τὸ φαινόμενον ἀσύγχρονου πρὸς τὸ παγκόσμιο πάθος, κι ὅμως ὁποῦ νὰ συνδέεται πρὸς ἐκεῖνο, μὲ τὸ φῶς μιᾶς μυστικῆς συνείδησης ὑπέρτερης του, ἑτοιμῆς νὰ πτεροφυῇ καὶ ν' ἀνυψωθεῖ ἀπάνω ἀπὸ τὰ σκότη τῆς ἀνάγκης, στὴν πραγμάτωση μιᾶς πλείριας, μιᾶς καθάριας τέλος πρόθεσης τῆς ζωῆς;

Κανείς, τὴν ὥρ' αὐτῇ, δὲν ἀπαντάει. Ἀπὸ καιρόν, ὥστόσο, ἐξεκινήσαν ἀπ' ὁλοῦθε οἱ «ζητητὲς τοῦ Θεοῦ». Οἱ περισσότεροι, σπρωγμένοι ἀπὸ μιὰν ἔλξη ἀνθρωποκεντρικὴ τεράστια (ἀπ' τὴν ἔλξη τῶν συγκρούσεων, τῶν μαζῶν ποὺ πάσχουν), τὸν ἀναζητοῦνε ὅπου ὁ πόνος, ἡ ἡδονή, ἡ προσπάθεια τῶν ἀνθρώπων συγκεντρώνει τὰ πιὸ ἀνόμοια πλῆθη στὶς πιὸ ἀντίξοες λειτουργίες, κι ὅπου ἡ ἄπλαστη συνείδηση τοῦ κόσμου περιμένει ἀπὸ τὸ ἴδιο ἀπέραντο τραπέζι νὰ χορτάσει ὅλη τὴ θλίψη τῆς σαρκὸς του, δίχως σύμβολο κανένα ἀπαυθὲ της νὰ ἐγγυᾶται γιὰ μιὰ ὑπέρτερη πραγμάτωση τῆς ζωῆς.

Κι ὑπάρχουν κάποιοι, λίγοι ἀνάμεσα στοὺς θυρσοφόρους βάκχοι, κι εἶν' αὐτοὶ ποὺ ξεκινήσαν ἀπὸ δρόμους ποὺ φαντάζουν μακρινοὶ καὶ ξένοι στὴν κοινὴν ἀδημονία τοῦ κόσμου, εἶν' ἐκεῖνοι ποὺ βαδίζουν μοναχοὶ τους μέσα ἀπ' ὅλα τ' ἀντισκόμματα τοῦ χρόνου, ὡς νὰ νιώσουν μέσα τους καὶ ὁλόγυρά τους τὴν ἀνάβρα κάποιας δύναμης καὶ ἀλήθειας, ὁποῦ τίποτε δὲν θά 'ταν δυνατὸ νὰ ἐπηρεάσει. Κι εἶν' ἐκεῖνοι πῶχοντας εὖρει ἕνα «σπέρμα Θεοῦ» βαθιά τους, πάσχουνε νὰ τὸ ξανοίξουν μέσα ἀπ' τὰ σκοτάδια, κατορθώνοντας τὸ πνέμα καὶ τὸ σῶμα τους ἀντάξιο ν' ἀντικρίσει ἀκέριο, κι ὄχι ἀχνὸ καὶ θαμπομίμητο, τὸ Θεῶ. Κι εἶναι ἀσύγχρονοι στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων, ὄχι γιατί τάχα δὲν συνδέονται πρῶτοι μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας, ἀλλὰ γιατί μέσα τους ὁ χρόνος ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ ἕναν ἄπειρα πλατύτερο ρυθμὸ, ἀκατανόητα γοργὸ ἢ βραδὺ στὴν αἴσθησι τῶν ἄλλων, ποὺ ἀγκαλιάζει τωρινά, μελλούμενα καὶ περασμένα, μὲς στὴν ἴδια ἀκαταγώνιστη στροφή. Γιατὶ, γι' αὐτούς, ἡ γῆ σ' ὁλόκληρη τὴ μυστικὴ ἔκτασή της εἶν' ἡ πρώτη θεότητα ποὺ σέβονται καὶ ἀναγνωρίζουν, ξέροντας πὼς ὁ πανάρχαιός της βωμὸς δὲν ἔμεινε ἀλειτούργητος ἢ ἀστόλιστος ποτέ.